

NARSHAXIYNING "BUXORO TARIXI" ASARIDA O`RTA OSIYO SHAHARLARI TASNIFI

Jumayev Abdumo`min Fayziyevich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o`qituvchisi

Email: abdumominjumayev71@gmail.com

Tel: [+998915100514](tel:+998915100514)

Yangiboyev Abdulaziz O`tkir o`g`li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Email: yangiboyevabdulaziz53@gmail.com

Tel: [+998931453353](tel:+998931453353)

Jo`rayev Azizbek Anvar o`g`li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Email: jurayevazizbek635@gmail.com

Tel: [+998930781078](tel:+998930781078)

Anatatsiya: Ushbu maqola Narshaxiyning "Buxoro tarixi" asarida berilgan Buxoro va unga yondosh shaharlar tasnifiga bag'ishlanadi. O`rta asrlar davrida paydo bo`lgan shaharlar ushbu asarda to`la tarixi bayon etilganini ko`rishimiz mumkin. Bugungi kunda ushbu shaharlar va mavzularning tarixi va madaniy an`analarini o`rganishda albatta "Buxoro tarixi" asariga tayanamiz.

**Kalit so`zlar:** «Xazoin ul-ulum», Buxoro, «Bodyayn xurdak», «Zot ut-tavois», Dog`uniy Iskajkat Kulortegin, «Jo`baya baqqolon», Zandana, Vardona, Barkad, «Barkadi alaviyon»— «Ali avlodning Barkadi», Romtin (Romitan), «Kini Siyovush»— «Siyovush jangi», Varaxsha «Navro`zi kishovarzon», «Masolik va mamolik», Siyovush, Buxorxudot.

Abu-l-Hasan Nishopuriy «Xazoin ul-ulum» kitobida keltirganki, Buxoro shahri, garchi oradan Jayhun daryosi o`tgan bo`lsa ham Xuroson shaharlaridan hisoblanadi. Karmina Buxoro qishloqlari jumlasidan bo`lib, uning suvi Buxoro suvidan keladi; xiroji Buxoro xirojiga qo`shiladi. Uning o`ziga tegishli alohida bir qishloq ham bor; unda masjidi jome barpo etilgan. Karminada adib va shoirlar ko`p bo`lganlar. Masalda aytilishicha, qadim vaqtlarda Karminani «Bodyayn xurdak» («Ko`zacha») deb ataganlar. Buxorodan to Karminagacha o`n to`rt farsangdir.

Nur katta joy. Unda masjidi jome bor; U ko`pgina rabotlarga ega. Buxoro va boshqa joylarning odamlari har yili ziyorat uchun u yerga boradilar. Buxoro aholisi bu ishda ko`p mubolag`a qiladilar; Nur ziyoratiga borgan kishi haj qilgan (kishining) fazilatiga ega bo`ladi; u ziyoratdan qaytib kelganida tabarruk joydan kelganligi sababli shaharni havoza band qilib bezatadilar. Bu Nurni boshqa viloyatlarda Nuri Buxoro deb ataydilar. Tobeinlardan ko`p kishilar u yerga dafn etilganlar, xudo ularning hammalaridan to qiyomatgacha rozi bo`lsin! Yana Tavois Bu Buxoro viloyatlaridan bo`lib, (asl) nomi Arquddir. Unda boy va zebu ziynatni sevuvchi kishilar yashaganlar. Zebu ziynatga berilganligidan har bir kishi ziynat uchun uyida

bitta yoki ikkita tovus saqlagan. Arablar (bu yerga kelishdan) ilgari tovusni ko'rmagan ekanlar, bu yerda ko'p tovuslarni ko'rib, u qishloqni «Zot ut-tavois»— «Tovuslar egasi» deb ataganlar, uning asl nomi esa unutilgan; undan keyinroq «zot» so'zini tashlab Tavois deb qo'ya qolganlar. Unda masjidi jome bor, u katta bir shoristonga ega, qadimgi vaqtlarda har kuz faslida u joyda o'n kun bozor bo'lar edi. U bozorda shunday rasm bor ediki, (boshqa bozorlardan surilib qolgan) har qanday nuqsonli qullar, chorva mollari va boshqa aybli qoldiq narsalar bo'lsa hammasi bu bozorda sotila berar va ularni qaytarib berishning hech iloj-imkoni bo'lmas edi; na sotuvchi va na oluvchining hech bir sharti qabul qilinmas edi. Har yili (shu o'n kunda) bu bozorga masalan, Farg'ona, Choch va boshqa joylardan kelgan savdogarlar va turli hojatmandlardan o'n mingdan ortiq kishi hozir bo'lishar va ko'p manfaattopib qaytar edilar. Shu sababli bu qishloqning aholisi boy kishilar edilar va boyliklari dehqonchilik tufayli emas edi. Tavois Samarqandga boriladigan katta yo'l ustida bo'lib, undan Buxorogacha yetti farsangdir.

Iskajkat. U bir katta kuhandizga ega. Uning aholisi boy kishilar bo'lganlar; boyliklari dehqonchilikdan bo'lmagan, chunki u qishloqning yerlari xarob bo'lib, yaxshi yerlari ming juftga yetmagan. Uning hamma aholisi savdogarchilik bilan shug'ullangan. U joyda ko'p bo'z (to'qib) chiqarilar edi. Har payshanba kuni u yerda bozor bo'lardi. U kishloq sultonlikka tegishli mulklar jumlasidandir. Abu Ahmad al-Muvaffaq billoh bu qishloqni muqotaa sifatida Xurosonning amiri Muhammad ibn Tohirga bergan edi (keyin) uni yana Sahl ibn Ahmad ad-Dog'uniy al-Buxoriyga sotdi va pulini oldi. Dog'uniy u joyga bir hammom qurdi va daryoning quyi tomon qirg'og'ida bir burchakka katta qasr bino qildi. U qasrnng qoldiqlari bizning zamonamizgacha saqlanib kelgan edi. Dog'uniy qasri deb ataganlar; uni daryo suvi vayron qildi. Sahl ibn Ahmad Dog'uniy uchun Iskajkat aholisi har yili o'n ming dirham soliq (to'lashi shartedi). Bu soliqni hamma xonadonlarga taqsim qilib to'lar edilar. Keyinroq borib aholi ikki-uch yil davomida soliqni to'lamadi va podshohga murojaat qilib undan yordam so'radi. Sahl ibn Ahmadning merosxo'rlari amir Ismoil Somoniy davrida hujjat ko'rsatdilar, u hujjatni ko'rib, to'g'ri topdi. Lekin (ikki oradagi) xusumat uzoq davom etib shaharning ulug' kishilari qishloq aholisi bilan Dog'uniy merosxo'rlari orasiga tushib, bir yuz yetmish ming dirhamga sulh qildilar. Aholi qishloqni sotib olib (Dog'uniy merosxo'rlariga) soliq to'lashdan qutuldilar va u mablag'ni to'ladilar. Bu qishloqda to Malik Shamsulmulk Nasr ibn Ibrohim Tamg'ochxonning podshohlik davrigacha hech qachon masjidi jome bo'lmagan. Shu qishloq aholisidan bir ulug' kishi bor edi, uni Xonsolor der edilar, u hurmatli, xizmatkorlari ko'p bir kishi bo'lib, sultonning omillaridan edi, shu kishi xolis o'z molidan juda yaxshi bir masjidi jome bino qildi, bunga ko'p pul sarf bo'ldi va bu masjidda juma nomozini o'qidi. Ahmad ibn Muhammad Nasr shunday deydi: Sharg' (qishlog'i) xatibinnng menga bergan xabaricha, u masjidi jomeda bir martadan boshqa juma namozi o'qigan emaslar, (chunki) ana shu bir marta o'qishdan keyin Buxoro imomlari ruxsat bermay qo'yanlar va u masjidda juma namozini o'qishni to'g'ri topmaganlar. Bu juma masjidi toki Qadrxon Jabrail ibn Umar ibn To'g'rulxon Buxoroga amir bo'lgan vaqtgacha bekor qoldi. Bu amirning nomi To'g'rulbek bo'lib, laqabi Kulortegin edi. U

masjidning yog'ochlarini Xonsolorning merosxo'rlaridan sotib olib, masjidni buzdi va yog'ochlarini Buxoro shahriga keltirib, «Jo'bayi baqqolon», (Boqqollik bozori) yaqinida madrasa bino qildi, u yog'ochlarni shu madrasaga ishlatdi va behisob pul sarfladi. U madrasani Kulortegin madrasasi deb ataydilar. Bu amir shu madrasaga dafn etilgan edi. Sharg' qishlog'i Iskajkat ro'parasidadir, ikkovining orasida katta daryodan boshqa hech bir bog' va bo'sh yerlar yo'q. U daryoni Rudya Somjan deb ataganlar. Hozirda esa Sharg' daryosi, ba'zan kishilar bo'lsa, Haramkom deydilar. Bu ikki qishloq o'rtasida dara ustida katta ko'priki bor edi.

Sharg' qishlog'ida hech vaqt masjidi jome bo'lmagan. Arslonxon Muhammad ibn Sulaymon davrida uning farmoni bilan o'sha ko'priki g'oyatda mahkam qilib g'ishtdan ishlatilar va Arslonxonning xolis o'z puliga masjidi jome bino qildilar. Arslonxon musofirlar uchun Iskajkat tomoniga bir rabot qurishg'a buyurdi. Bu qishloqda katta byr kuhandiz bor, kattaligidan uni shaharga tenglashtirish mumkin. Muhammad ibn Ja'far (an-Narshaxiy)ning aytishicha, (bu joy aholisining) qadimgi vaqtlarda bir bozori bo'lib, har yili qish o'rtasida o'n kun davom etar, (kishilar) uzoq viloyatlardan kelib savdo qilar edilar. Ko'proq u joydan shinni bilan tayyorlangan mag'izli holva chiqar edi, yana u joydan ko'proq chiqadigan narsa qintoriy va cho'p (yog'och)lar, tuzlangan baliq, yangi baliq, qo'y va qorako'l terilaridan tikilgan po'stinlardan iborat edi; bu yerda ko'p savdo bo'lar edi. Ammo bugun bizning davrimizda har juma kuni bozor bo'lib, shahar va qishloqlardan savdogarlar u joyga boradilar. U qishloqdan chiqadigan va bu kunlarda savdogarlar boshqa viloyatlarga olib boradigan narsa mis va bo'zdir. Muhammad ibn Ja'far (an-Narshaxiy)ning xabar berishicha, rahmatli amir Ismoil Somoniy bu qishloqni barcha yer-suvlari va dov-daraxtlari bilan sotib olib, hammasini Buxoro shahrining ichkarisida Samarqand darvozasida bino etgan rabotga vaqf qilgan. Hozir urabot ham, vaqf ham qolgan emas. Bu Sharg' va Iskajkat Buxoroning eng yaxshi qishloqlari bo'lgan. Xudo ularni balolardan saqlasin!

Zandana. Bu qishloq katta qal'aga, ko'pgina bozor joylarga masjidi jomega ega. Bu yerda har juma kuni namoz o'qiydilar va bozor qiladilar. Bu qishloqda (to'qib) chiqariladigan narsa— bo'zni «zandaniychi», ya'ni «Zandana qishlog'idan chiqadigan» deb ataydilar. Bu yerda u ham yaxshi, ham ko'p bo'ladi. Shu xil bo'zdan Buxoroning ko'p qishloqlarida to'qiydilar va buni ham «zandaniychi» deb ataydilar. Chunki u avvalo shu qishloqda to'qib chiqarilgan. Shu xil bo'zdan Iroq, Fors, Kermon, Hindiston va boshqalar kabi hamma viloyatlarga olib boradilar. Barcha ulug'lar va podshohlar undan kiyim qiladilar va ipakli kiyimlik bahosida sotib oladilar. Xudo bu qishloqni hamisha yashnatsin!

Vardona. Bu katta bir qishloq bo'lib, kuhandizga, katta va mustahkam hisorga ega. U qadim vaqtlardan podshohlarning turarjoylari bo'lgan, (lekin) hozirda unda podshoh o'tiradigan qarorgoh yo'q. Vardona Buxoro shahridan qadimroq (barpo bo'lgan) uni Shohpur Malik bino qilgan. U Turkistonning chegarasida joylashgan. U joyda har haftada bir kun bozor bo'lib savdogarlar ko'p kelar edilar. U yerdan chiqadigan narsa ham yaxshi xil «zandaniychi» bo'lgan.

Afshina. Katta shoristonga va mustahkam hisorga egadir. Bir qancha qishloqlar unga mansubdir. U yerda har haftada bir kun bozor bo'ladi. Bu qishloqning ekin yerlari va biyobonlari madrasa talabalariga vaqf qilingan. Qutayba ibn Muslim u joyda masjidi jome bino qilgan. Muhammad ibn Vose ham bir masjid qurdirgan. Bu yer duo qabul bo'ladigan joy. Odamlar shahardan u joyga boradilar va uni tabarruk deb hisoblaydilar.

Barkad. Bu qadimiy va katta bir qishloq; bir katta kuhandizga ega. Bu qishloqni «Barkadi alaviyon»— «Ali avlodning Barkadi» deb ataydilar. Bunga sabab shuki, amir Ismoil Somoniy bu qishloqni sotib olgan va olti bo'lakka ajratib, undan ikki bo'lagini Ali va Ja'far avlodiga, ikki bo'lagini darvishlarga va ikki bo'lagini o'z merosxo'rlariga vaqf qilgan.

Romtin (Romitan). Bu katta bir kuhandizga ega va mustahkam bir qishloq bo'lib, Buxorodan qadimiyroqdir. Ba'zi kitoblarda bu qishloqni Buxoro deb ataganlar. Bu qishloq qadim vaqtlarda podshohlarning turarjoylari bo'lgan, (keyinroq esa) Buxoro shahari bino bo'lgandan keyin, podshohlar qish faslidagina bu qishloqda turadigan bo'lganlar. (Bu yerlar) islom davlatiga o'tganda ham shunday bo'lib turgan. Marhum Abu Muslim Buxoroga kelganida shu qishloqda turgan. Bu qishloqni Afrosiyob bino qilgan. Afrosiyob har vaqt bu viloyatga kelganida shu qishloqdan boshqa joyda turmagan. Forsiylarning kitoblarida aytilishicha, Afrosiyob ikki ming yil yashagan. U jodugar bo'lib, Nuh podshohning bolalaridandir. U o'zining Siyovush nomli kuyovini o'ldirgan. Siyovushning Kayxusrav nomli o'g'li bo'lib, u otasining qonini talab qilib ko'p lashkar bilan bu viloyatga kelganida Afrosiyob shu Romtin qishlog'ini hisor qilib turgan. Kayfsrav o'z lashkari bilan ikki yil shu hisor atrofini o'rab turdi va uning ro'barasiga bir qishloq bino qilib, u qishloqni Romush deb atadi. Uni yaxshiligidan Romush deganlar. Bu qishloq hozirgacha obodondir. Qayxusrav Romush qishlog'ida otashparastlar ibodatxonasini qurdi; otashparastlarning aytishlaricha, bu ibodatxona Buxorodagi otashparastlar ibodatxonalarining eng qadimiysidir. Kayxusrav ikki yildan keyin Afrosiyobni tutib o'ldirdi. Afrosiyobning go'ri Buxoroda Ma'bad darvozasida rahmatli Xoja imom Abu Hafs Qabir tepaligiga tutashgan katta tepali ustidadir. Buxoro aholisi Siyovushning o'ldirilishi to'g'risida ajoyib ashulalar to'qiganlar; kuychilar bu qo'shiqlarni «Kini Siyovush»— «Siyovush jangi» deb ataydilar. Muhammad ibn Ja'far (an-Narshaxiy) o'sha vaqtdan buyon uch ming yil o'tgan (deydi). Yana xudo bilimdonroqdir.

Varaxsha. Bir nusxa (kitob) da Varaxsha o'rnida Rajfandun deb yozganlar. Katta qishloqlar jumlasidan bo'lib, Buxoro singari edi; u Buxoro shahridan qadimiyroqdir, u podshohlar turadigan joy bo'lib, mustahkam hisorga ega bo'lgan, chunki padshohlar (u hisorni) bir necha marta mustahkamlaganlar. Uning Buxoro shahrining devori singari devori ham bo'lgan. Rajfandun yoki Varaxshaning o'n ikkita arig'i bor. Bu qishloq Buxoro devorining ichkarisida joylashgan. Unda obod bir qasr bo'lgan, shundayki, go'zallikda uni namuna qilib ko'rsatar edilar. Uni Buxorxudot bino qilgan bo'lib, qurilganiga ming yildan ortiqroq vaqt o'tgan. Bu qasr ko'p yillardan beri vayron va qarovsiz qolib ketgan edi Xunukxudot uni qaytadan tuzatdi: yana vayron bo'lgan edi Bunyot ibn Tag'shoda ibn Buxorxudot islomiyat davrida yangidan qurib, o'zi uchun turarjoy qilib oldi va nihoyat, u

shu joyda o'ldirildi. Rahmatli amir Ismoil Somoniy o'sha qishloq aholisini chaqirib: «Men yigirma ming diram (pul) va yog'och beraman, tuzatin! (xarajati)ni o'z ustimga olaman, uning ba'zi qismlari hali o'z joyida, sizlar bu qasrni masjidi jome qilib olinglar»,— dedi. Qishloq aholisi buni xohlamadilar va masjidi jome bizning qishloqqa to'g'ri kelmaydi va joiz ham emas, dedilar. Bu qasr amir Ahmad ibn Nuhibi Nasr ibn Ahmad ibn Ismoil as-Somoniy davrigacha o'z joyida mavjud edi. Bu amir u qasrning yog'ochlarini shaharga olib kelib, Buxoro histori darvozasidagi o'z saroyini qurishga kirishdi. Bu qishloqda har o'n besh kunda bir kun bozor bo'ladi, yilning oxirida esa yigirma kun bozor qilib, yigirma birinchi kuni navro'z — yangi yil bayramini o'tkazadilar. Buni «Navro'zi kishovarzon»— «Dehqonlar navro'zi» deydilar. Buxoro dehqonlari (yil kunlari) hisobini o'sha kundan boshlaydilar va bunga e'tibor beradilar. Otashparastlarning navro'zi undan besh kun keyin keladi.

Baykand. Buni shaharlar jumlasidan deb hisoblaydilar. Baykand aholisi, biror kishining Baykandni qishloq deb atashiga rozilik bergan emaslar. Agar biror baykandlik Bag'dodga borsa va undan «sen qayerdansen?» deb so'rasalar u Baykanddanman degan, Buxorodanman degan emas. Baykandda katta masjidi jome va oliy imoratlar bor. To ikki yuz qirquinchi yilgacha (2 iyun 854—21 may 855) Baykand darvozasi oldida ko'p rabotlar bo'lgan. Muhammad ibn Ja'far (an-Narshaxiy) o'z kitobida keltirishicha. Baykandda Buxoro qishloqlari sonicha, mingdan ortiq rabot bo'lgan. Buning sababi shuki, Baykand katta va yaxshi joy bo'lib, har bir qishloqning aholisi u yerda bir rabot qurib unga bir to'da kishilarni joylab qo'ygan va ularning nafaqalarini qishloqdan yuborib turgan. Qish faslida kofirlar (yig'ilib) hujum qiladigan vaqt bo'lganida har bir qishloqdan u joyga ko'p xalq to'planib g'azot qilganlar. (Shunda) har bir qavm o'z rabotiga kelib tushgan. Baykand aholisi hammasi savdogar bo'lgan. Ular Xitoy bilan va dengiz (orqali boriladigan) mamlakatlar bilan savdo qilganlar va juda boy bo'lganlar. Qutayba ibn Muslim Baykand juda mustahkam bo'lganligi sababli uni olishda ko'p qiyinchiliklar ko'rdi. Uni jezdan qurilgan shahriston der edilar. U Buxoro shahridan qadimiyroq. Bu viloyatda bo'lgan har bir podshoh, o'zi uchun Baykandni turarjoy qilar edi. Farabdan Baykandgacha o'n ikki farsang masofa biyobon bo'lib, bu biyobon qumlik (cho'l)dir. Arslonxon Muhammad ibn Sulaymon o'z davrida Baykandni (qaytadan) qurishga buyurdi. Odamlar u yerga yig'ilib yaxshi imoratlar qildilar, xoqon (Arslonxon) o'zi uchun juda hajamatli saroy qurdirdi. Haromkom suvi Baykandga keladi. Baykandda qamishzorlar va katta-katta suv xalqoblari tutashadi; bularni «Borgini farox»— «Keng havz» deydilar va Qaroko'l deb ham ataydilar. Ishonchli kishilardan eshitganmanki, u (ko'l)ning kengligi yigirma farsangdir. «Masolik va mamolik» kitobida aytilishicha, uni «Buhayrayi Somjan»— «Somjan ko'li» deb ataydilar, Buxoro suvining ortiqchasi ham o'sha joyga yig'iladi. Unda suv jonivorlari bo'ladilar; butun Xurosonda bu yerdagidek miqdorda qush va baliq tutilmaydi. Haromkomning suvi Baykand imoratlari (yaqini)ga goh yetib kelishi, goho esa yetib kelmasligi tufayli, suv imoratlargacha yetib kelsin uchun Arslonxon alohida ariq qazishga buyurdi. Baykand tog' tepasida joylashgan bo'lib, lekin tog' baland emas edi. Xoqon tog'dan ariq qazishga buyurdi. Tosh shunday qattiq ediki, unda hech bir darz yo'q edi. Bu ishda juda hayronlikda qoldilar, Toshnlarni

yumshatish uchun juda ko'p xarvor yog' va sirka sarf bo'lsa, ham bir farsang masofadan ortiq qaziyolmadilar. Ko'p kishilar halok bo'ldi; ko'p qiyinchilik ko'rib, ko'p mablag' sarf qilgandan keyin, (ariqni) qazimay qoldirdilar, Baykandning (arablar tomonidan) fath qilingani qissasi xudo xohlasa o'z o'rnida aytiladi.

Farab. Bu shaharlar jumlasidan bo'lib, alohida joylarga ega, Jayhun daryosi labidan to Farabgacha bir farsang, suv toshgan vaqtlarda esa yarim farsang keladi. Goho shunday ham bo'ladiki, Jayhunni suvi (toshib) Farabgacha borib yetadi. Farabda katta masjidi jome bor, uning devorlari va tomi pishiq g'ishtdan bo'lib, unga sira yog'och ishlatilmagan. Farabning bir amiri bor ediki, u biror (zaruriy) hodisa yuzasidan ham Buxoroga kelishni lozim topmas edi. (U yerda) bir qozi bor ediki, u Shaddod kabi zolimona hukmlar yurgizar edi. Buxoro qishloqlarining soni ko'p. Bu (aytib o'tilgan) bir nechtasi mashhurroq va qadimiyroq bo'lgani uchun ular haqida to'xtab o'tdik.

Buxoro. Ahmad ibn Muhammad ibn Nasr buning ajoyabotlari haqida to'xtab, shunday deydi: Abu-Hasan Nishopuriyning «Xazoin ul-ulum»da aytishicha, Buxoro kuhandizining, ya'ni Buxoro arki hisorining bino etilishiga mana shu (voqea) sabab bo'lgan: Siyovush ibn Kaykovus o'z otasidan qochib Jayhun daryosidan o'tib Afrosiyobning oldiga keldi. Afrosiyob uni yaxshi qabul etdi va o'z qizini unga xotinlikka berib, aytishlaricha, barcha mulkini ham unga topshirdi. Bu viloyat o'ziga vaqtincha berib qo'yilgan joy ekanligi tufayli, Siyovush bu yerda o'zidan bir yodgorlik qoldirishni istadi. Shunday qilib, u Buxoro hisorini bino qildi va ko'proq vaqt o'sha joyda turar edi. (Kimlardir) u bilan Afrosiyob o'rtasida yomon gap yurgizdi va (natijada) Afrosiyob uni o'ldirdi hamda ana shu hisorda sharqiy darvozadan kiraverishingda «Darvozayi g'uriyon» deb atalgan somonfurushlar darvozasining ichkarisiga dafn etdilar. Shu sababli Buxoro otashparastlari o'sha joyni aziz tutadilar va unga atab har bir erkak kishi har yili navro'z kuni quyosh chiqishidan oldin o'sha joyda bittadan xo'roz so'yadi. Buxoro aholisining Siyovushning o'ldirilishiga bag'ishlab aytgan marsiyalari bo'lib, u barcha viloyatlarga mashhurdir. Kuychilar unga moslab kuy tuzganlar va qo'shiq qilib aytadilar. Qo'shiqchilar uni «otashparastlar yig'isi» deydi. Bu gaplar bo'lganiga hozir uch ming yildan ortiqroq vaqt o'tdi. Shunday qilib, mana shu rivoyatga ko'ra bu hisorni Siyovush bino qilgan, ba'zilar esa Afrosiyob bino qilgan deganlar. (So'ng) bu hisor buzilib ketib, ko'p yillar vayronligicha qoldi. Biz aytib o'tgan xotinning eri, Tag'shodaning otasi bo'lgan Bidun Buxorxudot taxtga o'tirganidan keyin, odam yuborib bu hisorni tuzattirdi, undagi qasrni ham u tuzattirdi va o'z nomini temirga yozdirib qasrning eshigiga mahkam o'rnattirdi. Shu xat bitilgan temir tarjimonning zamonigacha o'sha qasr eshigida mavjud edi. Lekin Ahmad ibn Muhammad ibn Nasrning aytishicha, Hisorni vayron qilganlarida u eshikni ham buzib yuborganlar. Ahmad ibn Muhammad ibn Nasrning aytishicha, Muhammad ibn Ja'far va Abu-l-Hasan Nishopuriy bunday deganlar: Bidun Buxorxudot u qasrni bino qilganida buzilib ketdi, qaytadan bino qilgan edi, yana buzildi. U necha marta bino qilmasin yana vayron bo'laverdi. Hukamolarni yig'ib ulardan maslahat so'radilar. Ular bu qasrni osmondagi yetti qaroqchi yulduzlari shaklida yettita tosh ustun ustiga qurishga qaror qildilar; shu shaklda (qurilgandan keyin) qasr buzilmadi. Yana bir

ajoyibi shuki, bu qasr bino qilingandan beri bunda hayot kechirgan hech bir podshoh mag'lubiyatga uchragan emas, aksincha hamisha g'alaba qozongan. Yana bir ajoyibi, bu qasrni bino qilganlaridan beri na kofirlar davrida va na islomiyat davrida — biror podshoh ham uning ichida o'lmagan; podshohning ajali yetgan vaqtda biror sabab yuz berib u qasrdan tashqariga chiqqan va boshqa bir joyda vafot topgan —bu qasr bino qilinganidan to vayron bo'lgunicha shunday bo'lib kelgan.

Xulosa: Shuni xulosa qilib ayta olamizki, yurtimiz hududidagi shaharlar hozirgi kunga qadar ko'plab o'zgarishlarga uchradi. Shunday bo'lsada ularning tarixi, qurilish texnikasi, shahar aholisining shug'ullangan mashg'ulotlari shu kabi asarlar yordamida bizgacha yetib kelmoqda. Biz tadqiqotchilarning asosiy vazifamiz shu asarlar yordamida ularning tarixini to'g'ri va to'liq yoritib berishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Bakr Narshaxiy. "Buxoro tarixi" ;-Fors tilidan A.Rasulov tarjimasi
2. www.ziyouz.com